

ΝΕΣΤΩΡ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗΣ

**ΣΥΜΒΟΛΕΣ ΣΤΗ
ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ
ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗΣ**

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΗ ΜΕ :

«ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗΣ»

ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΟΤΙΜΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ *Κ.Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗ*

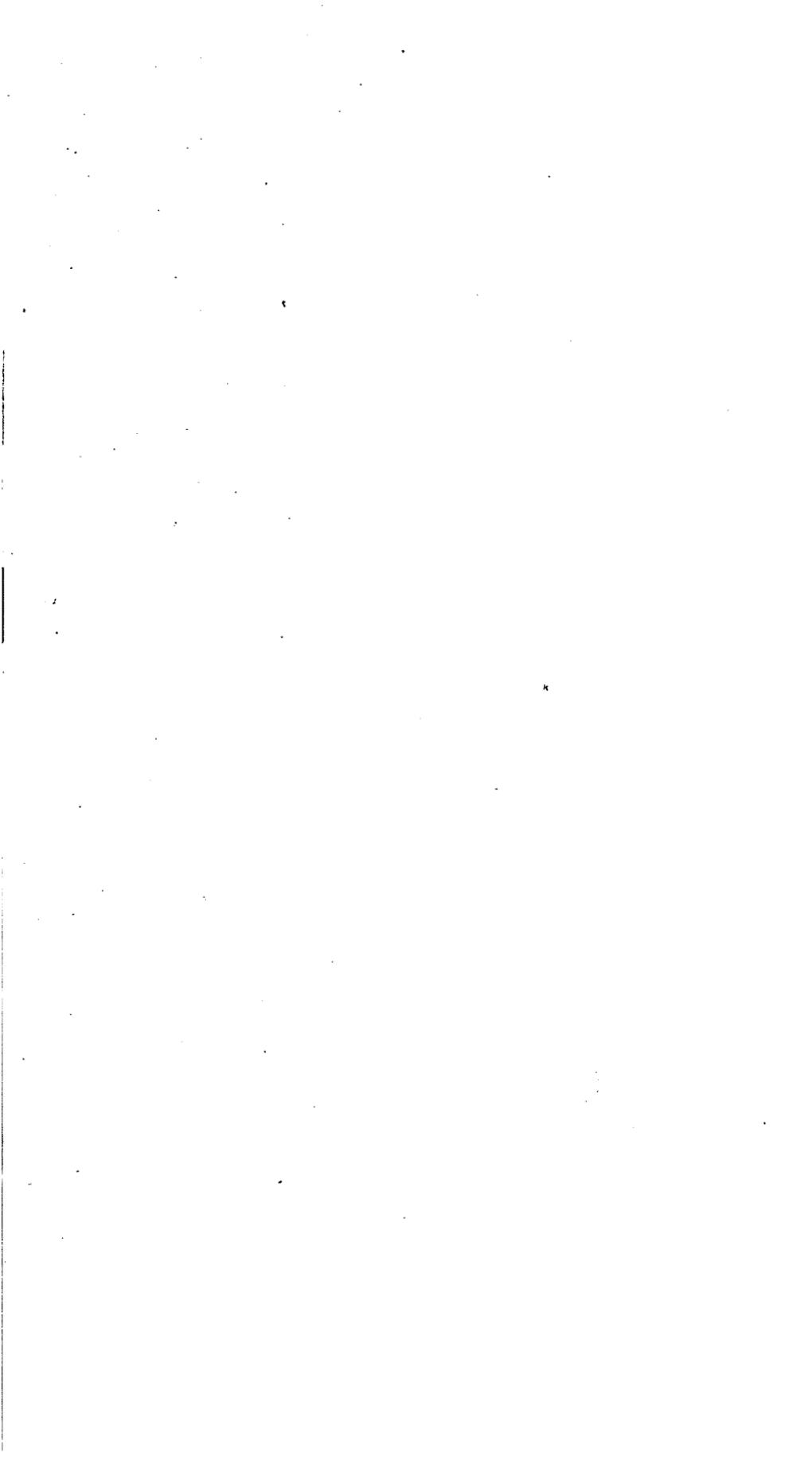
ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΕΣ ΤΩΝ :

**ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΜΠΟΥΡΗ, ΜΑΡΙΑΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ,
ΒΑΣ. ΣΑΛΕΣΙΟΤΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓ. ΧΑΡΑΤΣΗ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ

ΑΘΗΝΑ-ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2005

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΓΡΑΦΟΛΟΓΙΑ

του Νέστορα Ε. Κουράκη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΗΣ

I. Εισαγωγή.

1. Ιστορικά στοιχεία.

II. Η Επιστήμη της Γραφολογίας

2. Διακρίσεις της Γραφολογίας.

3. Χαρακτηρολογική Γραφολογία. Οι αρχές της ατομικότητας, της διασποράς και του αυτοματισμού της γραφής.

4. Η παθολογία της γραφής.

5. Δικαστική Γραφολογία. Σκοπός και αντικείμενο.

III. Μεθοδολογία και Γραφολογικά Γνωρίσματα

6. Μέθοδοι της Δικαστικής Γραφολογίας.

7. Η μέθοδος της τυπικής παραβολής.

8. Η γραφομετρική μέθοδος.

9. Η συγκριτική μέθοδος. Πρωτεύοντα και δευτερεύοντα γραφολογικά γνωρίσματα.

10. Τα σπουδαιότερα γραφολογικά γνωρίσματα.

IV. Το έργο του Δικαστικού Γραφολόγου

11. Η γραφολογική πραγματογνωμοσύνη.

12. Οι αθέλητες αλλοιώσεις μιας γραφικής παραστάσεως.

13. Οι ηθελημένες αλλοιώσεις μιας γραφικής παράστασης.

Προσάρτημα: Βασική Ελληνική Βιβλιογραφία.

I. Εισαγωγή

1. Η γραφή αποτελεί ίσως τη σπουδαιότερη επινόηση του ανθρώπου κατά την πορεία του προς τον πολιτισμό. Και τούτο διότι του έδωσε τη δυνατότητα να ξεπεράσει τις χρονικές ή τοπικές δεσμεύσεις του περιβάλλοντός του και να μεταδώσει τις γνώσεις στις επόμενες γενεές ή και σε συγχρόνους του άλλων τόπων, με μορφή περισσότερο ακριβή, πλήρη και συνθετική. Ωστόσο η μελέτη της ίδιας της γραφής σε επίπεδο γραφολογικής επιστήμης, δηλ. σε επίπεδο συστηματικής ενότητας γνώσεων ως προς τους τρόπους αποτύπωσης γραφικών παραστάσεων (πέρα από τον χώρο της γλωσσολογίας και της αρχαιολογίας), μετά βίας αριθμεί ζωή μεγαλύτερη του αιώνα: Τα πρώτα συστηματικά εγχειρίδια γραφολογίας από χαρακτηρολογική και παθολογική άποψη δημοσιεύθηκαν από τον κληρικό Ζαν-Ιππολύτ Μισόν (1806-1881) το 1872 και το 1875¹ ενώ και οι πρώτες συστηματικές μελέτες γραφολογίας από νομική άποψη εμφανίσθηκαν μόλις λίγο αργότερα στα έτη 1894 κ.εξ. (Μπερτιγιόν, Κρεπιέ – Ζαμέν, Εμπέρ, Σνάικερτ)², ιδίως με αφορμή τα αρχικώς λανθασμένα γραφολογικά πορίσματα στην πολύκροτη υπόθεση Ντρέυφους. Ορισμένες παραποτήσεις γραφολογικού χαρακτήρα είχαν πάντως γίνει ήδη και παλαιότερα, είτε με συσχετισμό της γραφής προς τις ψυχικές ιδιότητες του ανθρώπου (π.χ. Αριστο-

τέλης, Περί Ερμηνείας 1,16a1 επ., Camillo Baldi, Trattato come da una lettera missiva si conoscano la natura e la qualit  dello scrittore, 1622), είτε με κατάστρωση οδηγιών για τη δικαστική έρευνα του αδικήματος της πλαστογραφίας – (κυρίως σε νομοθετήματα του Μ. Κωνσταντίνου το 320 [C.J. 9,22, 22· C. Th. 9.19,2 – Βασιλικά 60. 41, 56] και του Ιουστινιανού περί το 539 [Νεαράι 49 και 73 – Βασιλικά 22,3,1 και 22,4,1] καθώς επίσης στα έργα των Ντεμέλ και Ραβενώ)³,

II. Η Επιστήμη της Γραφολογίας

2. Η επιστήμη της γραφολογίας διακρίνεται σε τρεις κυρίως κλάδους: τη χαρακτηρολογική γραφολογία, την παθολογία της γραφής και τη δικαστική γραφολογία ή γραφολογική εμπειροτεχνία. Ειδικότερα:

3. Η χαρακτηρολογική γραφολογία ερευνά τη γραφή από ψυχολογική άποψη και στηρίζεται στη θέση ότι κάθε κίνηση εκφράζει μια εσωτερική τάση ή πραγματικότητα. Σκοπός της είναι, λοιπόν, η επισήμανση γραφολογικών γνωρισμάτων που βιοθούν στη διάγνωση του ανθρώπινου χαρακτήρα και της προσωπικότητας (π.χ. υποτίθεται ότι ο γωνιοειδής τρόπος γραφής, που συνεπάγεται γραφή περισσότερο με γωνίες παρά με καμπύλες, ενδεικνύει, εφόσον συνδυασθεί και με άλλα γραφολογικά γνωρίσματα, ένα χαρακτήρα ενεργητικό και σταθερό)⁴. Σήμερα ο κλάδος αυτός συνδέεται στενά με την επιστήμη της ψυχολογίας και χρησιμοποιείται στη διενέργεια ψυχολογικών αναλύσεων ή δοκιμασιών (tests), δεν φαίνεται όμως να παρέχει εχέγγυα για την άμεση εφαρμογή των

περισμάτων του σε δικαστικές πραγματογνωμοσύνες, όπως π.χ. για την ανεύρεση ενός συκοφάντη ανωνυμογράφου. Αντίθετα είναι πολύ χρήσιμες στις πραγματογνωμοσύνες αυτές οι γενικότερες αρχές που διέπουν τη χαρακτηρολογική γραφολογία, ιδίως δε οι ακόλουθες τρεις:

(α) η αρχή της ατομικότητας των γραφολογικών γνωρισμάτων: Κανείς δεν γράφει με τον ίδιο τρόπο που γράφουν οι άλλοι, διότι ο κάθε άνθρωπος συγκροτείται και ανελίσσεται υπό την επίδραση πληθώρας διαφορετικών παραγόντων, η δε γραφή αποτελεί έκφραση της προσωπικότητας. Ακόμη και όταν πρόκειται για μονωογενείς διδύμους, δηλ. για αδελφούς που προέρχονται από τη γονιμοποίηση του ίδιου ωφελού από ένα σπερματοζωάριο, οι διαφορές στον τρόπο γραφής τους είναι σημαντικές.

·ος ταν ψευτεινή τέλειοι επιγραφές
ταγμάτων ή ένοπλων αστοφορετικών
επιδροσών διεριχτεῖσαν

"Ευπλάξιος ή εἰς Σιακαλέκει,
ου πνεύματος ανεισωσιτογ τό ὅποιο
σε κατά την ἐκτάκτω Γεν. Συνέγεντ.
Ιούνιοι τῶν 'Ορεγριζούντο, θάρων καὶ

Δείγματα γραφής από δύο μονωογενείς διδύμους (19 ετών) κατά την ίδια εποχή και γύρω από παρεμφερές θέμα.

Εντύπωση προκαλούν οι πολλαπλές διαφορές στον γραφικό τους χαρακτήρα.

(β) η αρχή της διασποράς της γραφής. Η γραφή του

κάθε ανθρώπου, αν και παραμένει στο βάθος της σταθερή, όπως αντίστοιχα η φωνή, το βάδισμα ή τα χαρακτηριστικά της μορφής του, εμφανίζει ωστόσο κάποιες παραλλαγές, έτσι ώστε ποτέ να μη συμπίπτουν απόλυτα δύο ελεύθερα παραχθείσες γραφικές παραστάσεις (γραπτά κείμενα ή υπογραφές) του ίδιου προσώπου. Οι παραλλαγές αυτές (αλλοιώσεις) της γραφής, εφόσον είναι ακούσιες, μπορεί να οφείλονται είτε στη σταδιακή εξέλιξη της γραφής ενός προσώπου, είτε σε πρόσκαιρους ή σταθερότερους ψυχολογικούς παράγοντες, είτε ακόμη σε καθαρά εξωτερικές περιστάσεις. Εναπόκειται π.χ. στον γραφολόγο να διαπιστώσει εάν το γράψιμο που έχει κατεύθυνση προς τα κάτω εξηγείται από μια παροδική αγωνία του προσώπου, μια μονιμότερη αρνητική διάθεση ή απλώς από κακή τοποθέτηση του χαρτιού (βλ. και παρ. 12).

*Ωντανή Σταύρος
Δομήνικος Παπαδημητρίου*
Δομήνικος Θεοφάνης Επίσκοπος

Χαρακτηριστική περίπτωση διαφοροποίησης της γραφής ενός προσώπου λόγω παρόδου του χρόνου και λόγω ειδικών συνθηκών: Η υπογραφή του ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (Γκρέκο) σε δύο συμφωνητικά των ετών 1579 και 1609 (επάνω) και στον πίνακα του “Ο Άγιος Βερναρδίνος της Σιένας” (κάτω).

(γ) η αρχή του οιονεί αυτοματισμού της γραφής: Η γραφή, ακριβώς διότι ελέγχεται από το κεντρικό νευρικό σύστημα (εγκέφαλος και νωτιαίος μυελός), είναι ψυχική

εκδήλωση ιδεοκινητικής και όχι βουλητικής μορφής. Τούτο σημαίνει ότι σε μορφωμένα άτομα οι επιμέρους εκτελεστικές κινητικές φάσεις της γραφής ανελίσσονται, λόγω εθισμού, με οιονεί αυτόματο τρόπο και σχεδόν ασυνείδητα ή στα όρια της συνείδησης, ενώ αντίθετα το κυρίαρχο τμήμα της προσωπικότητας (βούληση, διάνοια, συνείδηση) δεν παρεμβαίνει στη διαμόρφωση της συνολικής πράξης και διατηρεί απλώς τη γενική εποπτεία της εκτέλεσής της (πρβλ. I.M. Δασκαλοπούλου, Στοιχεία Εγκληματολογίας, τ. Α.1, 1972, σελ. 95 επ.).

4. *Η παθολογία της γραφής ερευνά τη γραφή από (ψυχ)ιατρική άποψη, σε συνάρτηση δηλ. με τις (ψυχο)-παθολογικές καταστάσεις των ανθρώπινων οργάνων που συμμετέχουν σπήλι άλη λειτουργία της γραφής.*

Το γράψιμο είναι ενέργεια που εξαρτάται άμεσα από τον εγκέφαλο ως τμήμα του κεντρικού νευρικού συστήματος (πρβλ. σχτ. δημοσίευμα του A. Karapetos στο περ. "Εγκέφαλος", 22: 1985, σελ. 129-134). Ειδικότερα, για την απλή χάραξη γραμμής συμβάλλουν πέντε νευρομυϊκά συστήματα: ένα για την πίεση της γραμμής (σύστημα κινητικό σε βάθος), ένα για την επίπεδη χάραξη της γραμμής (σύστημα κινητικό σε επίπεδο), ένα για το σταμάτημα της γραμμής εκεί όπου τούτο είναι επιθυμητό (σύστημα ανταγωνιστικό), ένα για την κατεύθυνση της γραμμής σε χώρο όπου δεν δημιουργείται πρόσκρουση με άλλες γραμμές (σύστημα κατευθυντήριο) και ένα για την ορθή χάραξη των σχημάτων (σύστημα ευπράξιας). Όλα αυτά τα συστήματα εδράζονται σε εξωπυρα-

μιδικά κέντρα του εγκεφάλου και υπόκεινται στον κίνδυνο να λειτουργήσουν ανώμαλα υπό την επιδραση ψυχικής διαταραχής ή τοξικών ουσιών ή και μονιμότερων ψυχικών νόσων ή παθήσεων (π.χ. τρέμουσα γραφή στην περίπτωση της νόσου Parkinson). Οι παθολογικές διαταραχές στη γραπτή έκφραση παρουσιάζονται ειδικότερα είτε αυτοτελώς, οπότε γίνεται λόγος για αμιγή αγραφία, είτε σε συσχετισμό με άλλες νευροψυχολογικές διαταραχές, οπότε γίνεται λόγος για αφασική, αλεξική, οπτική, απραξική ή δυσπραξική αγραφία (βλ. σχτ. D. P. Roeltgen/K. M. Heilman, Lexical Agraphia, περ. "Brain" 1984, 811-827 όπου και παραπομπες στην κυριότερη βιβλιογραφία). Οι διάφορες μορφές της αγραφίας εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και από νομικής πλευράς, διότι εάν διαπιστωθεί ότι ανάγονται σε ψυχική νόσο, επιφέρουν ουσιώδεις έννομες συνέπειες: ως προς το αστικό δίκαιο δημιουργείται ακυρότητα της δικαιοπραξίας (π.χ. διαθήκης) (ά. 131, 130 σε συνδ. με α. 128, 1686. 1 ΑΚ), ως προς δε το ποινικό δίκαιο θεμελιώνεται η απόφαση του δικαστικού συμβουλίου ότι δεν πρέπει να γίνει κατηγορία ή η απόφαση του δικαστηρίου ότι είναι αθώος ο δράστης λόγω έλλειψης της ικανότητας καταλογισμού κατ' α. 34 ΠΚ (α. 310, 370 ΚΠΔ). Επίσης έχουν σημασία και διότι η ακριβής γνώση τους βοηθεί στην επιτυχή διάγνωση του πότε μια ιδιόρρυθμη γραφή (π.χ. τρέμουσα) είναι αλλοιωμένη λόγω πλαστογραφίας και πότε η ιδιορρυθμία της οφείλεται σε παθολογικά ή εξωτερικά αίτια.

5. Η δικαστική γραφολογία ή γραφολογική εμπειροτεχνία ερευνά είτε τη γνησιότητα είτε και την πατρότη-

τα μιας γραφικής παράστασης, δηλ. ενός γραπτού κειμένου ή / και μιας υπογραφής: επιδιώκει έτσι με επιστημονική σύγκριση περισσότερων γραφικών παραστάσεων να διαπιστώσει (α) εάν μια γραφική παράσταση είναι πλαστή ή γνήσια, εάν δηλ. προέρχεται από το πρόσωπο από το οποίο πρέπει κατά το περιεχόμενό της να προέρχεται, και (β) ποιος είναι ο δημιουργός της τυχόν πλαστογραφημένης γραφικής παράστασης. Η έρευνα μπορεί να έχει ως αντικείμενο (κατά την έννοια της διάταξης του ά. 216 ΠΚ περί πλαστογραφίας) ένα έγγραφο εξ υπαρχής πλαστό ή ένα (αυθεντικό) έγγραφο στο οποίο έχουν γίνει αλλοιώσεις (νοθεύσεις) ικανές να επιφέρουν έννομες συνέπειες (σβησίματα, απόξεση με ξυραφάκι, έκπλυση με χημικά υγρά όπως χλώριο, προσθήκες για την τροποποίηση του περιεχομένου, όπως π.χ. προσθήκη ενός ψηφίου μπροστά από αριθμό, κ.λπ.). Στο πλαίσιο αυτό ερευνάται ειδικότερα η γνησιότητα του γραπτού κειμένου, η γνησιότητα της υπογραφής ή και ο νόμιμος δεσμός των δύο στοιχείων –κειμένου και υπογραφής– μεταξύ τους (όταν π.χ. η υπογραφή “εν λευκῷ” χρησιμοποιήθηκε παρά τις διοθείσες οδηγίες), τέλος, δε, αναζητείται η ταυτότητα του άγνωστου γραφέα (πλαστογράφου, αλλ' ακόμη ανωνυμογράφου ή δράστη σε αδικήματα όπως η εκβίαση κατ' ά. 385 ΠΚ, η απειλή κατ' ά. 333 ΠΚ, η εξύβριση κατ' ά. 361 ΠΚ, η δυσφήμηση κατ' ά. 362 επ. ΠΚ κ.λπ.). Είναι επομένως προφανής η σημασία της δικαστικής γραφολογίας, ως ειδικότερου τμήματος της Ανακριτικής, στην εξιχνίαση ορισμένων εγκλημάτων και στην ανεύρεση των δραστών τους. Οπωσδήποτε είναι

αλήθεια ότι κατά τα μεταπολεμικά χρόνια το έργο της δικαστικής γραφολογίας προσκρούει σε πολλές τεχνικές δυσχέρειες, λόγω της τυποποίησης στην παραγωγή του χαρτιού, της ευρείας χρησιμοποίησης της απρόσωπης γραφομηχανής ως μέσου γραπτής έκφρασης (που δεν παρουσιάζει πλέον πολλές ιδιαιτερότητες αποκαλυπτικές για την ταυτότητα αγνώστων αυτουργών) και της κατάργησης των κονδυλοφόρων ή στυλογράφων με την κλασική μελάνη από άλατα σιδήρου (που εμπότιζε το χαρτί και βοηθούσε στην αποκατάσταση αλλοιωμένων κειμένων). Ωστόσο, η χρησιμότητά της δεν παύει να είναι και σήμερα μεγάλη, μέσα στο πλαίσιο της δικαστικής πραγματογνωμοσύνης και ειδικότερα της “γραφογνωμοσύνης”. Τούτο γίνεται φανερό ιδίως σε περιπτώσεις του πολύ συχνού στην πράξη αδικήματος της πλαστογραφίας (διαθηκών, αξιογράφων ή ιδιωτικών συμφωνητικών): (για τη διαδικασία διεξαγωγής μιας τέτοιας πραγματογνωμοσύνης βλ. Ιδίως ά. 183 επ., 362 και 338 ΚΠοινΔ, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι αντίστοιχες διατάξεις του αστικού δικονομικού δικαίου, ά. 368 επ., 455 επ. ΚΠοιλΔ). Μπορεί μάλιστα να λεχθεί ότι εν όψει της σχετικά συχνής της χρησιμοποίησης στη δικαστηριακή πρακτική, η δικαστική γραφολογία έχει πλέον διαμορφώσει το γνωστικό της αντικείμενο με πλήρη συστηματική ενότητα και αυτοδυναμία, έτσι ώστε να μη φαίνονται σήμερα βάσιμες οι αντιρρήσεις που εκφράζονταν άλλοτε για την επιστημονική της αυτοτέλεια. Θα πρέπει ωστόσο να ομολογηθεί ότι οι μέθοδοι της εξακολουθούν εκ των πραγμάτων να έχουν μάλλον τεχνικό χαρακτήρα και να εξαρ-

τώνται κατά μέγα μέρος από τις υποκειμενικές ερμηνείες με τις οποίες οι γραφογνώμονες αναλύουν τα ευρήματα των ερευνών τους.

III. Μεθολογία και Γραφολογικά Γνωρίσματα

6. Ποιες όμως είναι οι μέθοδοι με τις οποίες μπορεί να διαπιστωθεί η πλαστότητα μιας γραφικής παράστασης ή και η ταυτόπτητα ενός ανωνυμογράφου; Τρεις είναι οι κυριότερες από αυτές: η μέθοδος της τυπικής παραβολής η γραφομετρική μέθοδος και η συγκριτική μέθοδος. Ειδικότερα:

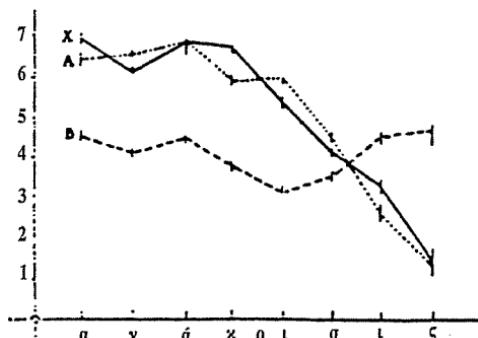
7. Παλαιότερη υπήρξε η μέθοδος της τυπικής παραβολής, δηλ. η εξέταση της ύπαρξης τυχόν ομοιοτήτων ανάμεσα σε ένα επίδικο κείμενο (του οποίου αμφισβητείται η γνησιότητα ή αναζητείται η πατρότητα) και σε "δείγματα γραφής" από τον κύκλο των σχετιζόμενων με την υπόθεση προσώπων. Η μέθοδος αυτή, που στηρίζεται κυρίως στη διαίσθηση και την πείρα, χρησιμοποιούταν ήδη κατά τη ρωμαϊκή περίοδο στην εκδίκαση υποθέσεων πλαστογραφίας, μαζί με την εξέταση τεκμηρίων και μαρτύρων (C.J. 9,22,22.1). Οι προϋποθέσεις εφαρμογής της μεθόδου προσδιορίστηκαν σε δύο βυζαντινά νομοθετήματα: Στη Νεαρά 49, κατά την οποία η σύγκριση θα έπρεπε να γίνεται ανάμεσα σε δύο τουλάχιστον κείμενα από πραγματογνώμονες που θα έδιναν τον νόμιμο όρκο ότι θα είναι αμερόληπτοι (Βασιλ. 22, 3, 1 παρ. 3). Και στη Νεαρά 73, με την οποία ρυθμίστηκαν λεπτομερέστερα

τα ζητήματα για την έρευνα της πλαστότητας των εγγράφων και επισημάνθηκε ιδιαίτερα ότι στη σύγκριση για την ανεύρεση ομοιοτήτων ανάμεσα σε δύο κείμενα θα πρέπει απαραιτήτως να συνεκτιμώνται οι αλλοιώσεις που υφίσταται μια γραφή λόγω νόσου ή παρόδου του χρόνου ("οὐ γαρ αν ούτω γράψειε τις νεάζων και σφριγών, καὶ γεγηρακώς καὶ ἵσως τρέμων": Βασιλ. 22, 4, 1 παρ. 1 προοίμιον). Κατά τη νεότερη εποχή η μέθοδος αυτή συστηματοποιήθηκε κυρίως από τον Μπερτιγιόν (ανωτ., παρ. 1) και βασίσθηκε στην κατάρτιση πινάκων με δύο στήλες (μία για το επίδικο κείμενο και μία για τα δείγματα γραφής) όπου θα έπρεπε να προστίθενται κατ' αντιπαραβολή και σε μεγέθυνση από φωτογραφίες, πρώτον τα πρὸς εξέταση γράμματα αυτοτελώς και δεύτερον οι διάφοροι συνδυασμοί των γραμμάτων αυτών στην αρχή, στη μέση και στο τέλος των λέξεων. Με τη σύγκριση των ενλόγω γραφικών παραστάσεων επιδιώχθηκε η εξακρίβωση της τυχόν διαφοράς των σχημάτων τους είτε απόλυτα σε χιλιοστά και δέκατα του χιλιοστού είτε και συγκριτικά με άλλα ομοειδή γράμματα (π.χ. ο και ρ). Η μέθοδος αυτή κατακρίθηκε για τον απλουστευμένο επιφανειακό της χαρακτήρα (ο Μπερτιγιόν πρότεινε ωστόσο να ερευνάται και το αφανέστερο υπόβαθρο της γραφής, όπως π.χ. ο βαθμός ευθυγράμμισης των γραμμάτων σε μία λέξη), καθώς και για τον κίνδυνο να οδηγήσει σε λανθασμένα συμπεράσματα όταν το πλαστογραφημένο κείμενο έχει γίνει με διορθωμένη αποτύπωση από το αυθεντικό. Μπορεί ωστόσο να χρησιμοποιείται ακόμη στις περιπτώσεις γραφομηχανημένων κειμένων, καθώς

και ως προκαταρκτική φάση γραφολογικής ανάλυσης για την εξακρίβωση του τρόπου γραφής πρωτευόντων γραφολογικών γνωρισμάτων (βλ. κατωτ., παρ. 9 και 10).

8. Με την ανάπτυξη της δικαστικής γραφολογίας στις αρχές του αιώνα μας διαμορφώθηκε από γερμανούς και γάλλους επιστήμονες (κυρίως τον Λάνγκενμπρουχ και τον Λοκάρ)⁵ η γραφομετρική μέθοδος, που είχε κάποια απήχηση και στη χώρα μας (Χρ. Γιώτης, Κ.Ι. Αποστολίδης). Κατά τη μέθοδο αυτή υπάρχουν ορισμένες σταθερές τιμές στα μεγέθη των γραμμάτων (π.χ. μέση τιμή μήκους της προς τα κάτω εξέχουσας γραμμής στα "μεσαία" γράμματα όπως το "ρ"), στην κλίση τους (μέση τιμή των γωνιών τους – π.χ. στην καλλιγραφική γραφή η τιμή είναι 55 μοίρες, στην όρθια – κάθετη είναι 90 μοίρες κ.λπ.), στις διακοπές ή αποστάσεις μεταξύ τους (όταν δηλ. η γραφίδα απομακρύνεται από το χαρτί· εδώ ενδιαφέρει η στατιστική συχνότητα) και στις μορφές τους (π.χ. στατιστική συχνότητα των σημείων στίξεως). Οι τιμές αυτές, εκφραζόμενες σε αριθμητικές μονάδες, μπορούν π.χ. να αποτυπωθούν σε μια διώνυμη καμπύλη με τεταγμένες (κάθετες) ευθείες που απεικονίζουν τα ύψη των γραμμών στα μη κεφαλαία γράμματα, και με τετμημένες (οριζόντιες) ευθείες, που απεικονίζουν τα επί μέρους γράμματα, ώστε π.χ. να διευκρινισθεί εάν τα τελευταία γράμματα μιας λέξης είναι πιροοδευτικώς μικρότερα ή μεγαλύτερα από τα πρώτα κ.λπ. (σχέση μεταπώσεως της γραφής). Η σύγκριση και η αντιπαραβολή ανάμεσα στην καμπύλη του επίδικου κειμένου και του δείγ-

ματος γραφής και η τυχόν σύμπτωση (ή μη) των δύο καμπυλών θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να οδηγήσει σε συμπεράσματα για την τυχόν αντίστοιχη ταυτότητα (ή μη) του γραφέα των δύο κειμένων. Και η μέθοδος όμως αυτή κατακρίθηκε για τον επιφανειακό της χαρακτήρα (ενδεχόμενο συναγωγής λανθασμένων συμπερασμάτων από πλαστό κείμενο με διορθωμένη αποτύπωση) και επί πλέον διότι σύμφωνα με την αρχή της διασποράς της γραφής (ανωτ. παρ. 3.β) δεν υπάρχει σταθερότητα στη γραφή, ούτε και απόλυτη σύμπτωση δύο δειγμάτων γραφής του ίδιου προσώπου, ακόμη και στην ίδια χρονική περίοδο. Πάντως η μέθοδος αυτή θα μπορούσε να εμφανίσει ακόμη και σήμερα χρησιμότητα, εν μέρει, στις περιπτώσεις χειρογράφων κειμένων ως προς τα οποία έχει ήδη, με άλλους τρόπους (π.χ. από τα ξέσματα ή τα σβησίματα), διαπιστωθεί η πλαστότητά τους.

Τρόπος εργασίας με τη γραφομετρική μέθοδο: Ερευνάται π.χ. η σχέση μεταπτώσεως της λέξης «ανάκρισις» στο επίδικο κείμενο X και σε δύο δείγματα από τα ύποπτα πρόσωπα A και B (βλ. Χρ. Π. Γιώτη, Ανακριτική, 1934, σελ. 293).

9. Μια τρίτη μέθοδος που οπωσδήποτε αποτελεί βελτίωση των άλλων δύο και έχει σήμερα επικρατήσει στη δικαστική γραφολογία είναι η συγκριτική μέθοδος. Κεντρική ιδέα αυτής της μεθόδου, που αναπτύχθηκε από τον Σνάικερτ⁶, είναι ότι σε κάθε ανθρώπινη γραφή υπάρχουν ορισμένα γραφολογικά γνωρίσματα (π.χ. τρόπος σύνδεσης των γραμμάτων), τα οποία αντιπροσωπεύουν τις πιο ουσιώδεις ψυχολογικές ιδιότητες του γράφοντα. Γι' αυτό και αποτυπώνονται από τον γραφέα ασυναίσθητα στο χαρτί, είναι καθαρώς ατομικά, εμπεριέχουν δηλ. σαφείς ιδιαιτερότητες σε σχέση με τα σχολικά πρότυπα γραφής, και υπόκεινται ελάχιστα στον νόμο των παραλλαγών, έτσι ώστε λόγω της γενικότερης ή και της ατομικής τους σπανιότητας και σταθερότητας να αποτελούν πρωτεύοντα γραφολογικά γνωρίσματα (predominant signs, signes qualitatifs, primäre Schriftmerkmale) μεγάλης σημασίας για την έρευνα γνησιότητας ή και πατρότητας των γραφικών παραστάσεων⁷. Εξάλλου ορισμένα γνωρίσματα ενδέχεται είτε να εμφανίζουν μικρότερη σπανιότητα στα επί μέρους άτομα είτε από τη φύση τους να αλλοίωνονται ευκολότερα με τη βούληση του ατόμου ή υπό την επίδραση εξωτερικών συνθηκών (π.χ. η κλίση των γραμμάτων, που εύκολα μπορεί να γίνει από όρθια, πλαγιαστή). Εδώ τα γνωρίσματα ονομάζονται δευτερεύοντα και έχουν μικρότερο γραφολογικό ενδιαφέρον. Προσδιοριστικοί παράγοντες για τον βαθμό γραφολογικής σημασίας των γνωρισμάτων αυτών και την κατάταξή τους, αντίστοιχα, σε πρωτεύοντα ή δευτερεύοντα είναι, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Κλάγκες⁸, οι ακόλουθοι τρεις:

Πρώτον, το πόσο πολύ ένα γνώρισμα διαφεύγει από την προσοχή του γράφοντα και παραμένει συνεπώς ανεπιρέαστο, έστω και αν μεταβληθεί η εξωτερική εμφάνιση της γραφής (π.χ. αναλογία ανάμεσα στο μέγεθος του κύκλου και στο μέγεθος της κεραίας του γράμματος “ρ”· δεύτερον, το πόσο πολύ ένα γνώρισμα επιμένει να εξωτερικεύεται παρά τις προσπάθειες του γράφοντα να το καταπνίξει (συνήθως η αλλοίωση της γραφικής παράστασης είναι περισσότερο δυσεξιχνίαστη στην αρχή των λέξεων και των φράσεων, όπου η καταβαλλόμενη προσπάθεια είναι μεγαλύτερη, και λιγότερο προς το τέλος, όπου υπερισχύει ο αυτοματισμός της γραφής)· και τρίτον, το πόσο πολύ παρατηρούνται στη γραφή του πλαστογράφου ή ανωνυμογράφου αθέλητες παρεπόμενες μεταβολές (π.χ. μεγαλύτερη συχνότητα των διακοπών, ακριβώς διότι η γραφή τους ενδέχεται να μην είναι “ρέουσα”, αλλά “διστακτική”). Σημειώνεται ότι ο Κλάγκες εισήγαγε πρώτος και την ερμηνεία των γραφολογικών γνωρισμάτων σύμφωνα με το “επίπεδο μορφής” (Formlevel) της γραφής, δηλαδή σύμφωνα με τον τρόπο διαδοχής κινήσεων της γραφής, ο οποίος χωρίς ποτέ να επαναλαμβάνεται απολύτως, παραμένει αρμονικός και διατηρείται σε μιαν υποσυνείδητη τάξη και φυσική ισορροπία. Στοιχεία του “επιπέδου μορφής” που επιδρούν στην ποιότητα της μορφής είναι κατά τον Κλάγκες η οργάνωση, ο αυθορμητισμός, η πρωτοτυπία, ο δυναμισμός, η αρμονία και ο ρυθμός της γραφής.

10. Ειδικότερα, τα γραφολογικά γνωρίσματα που εν-

διαφέρουν σε μια γραφολογική ανάλυση μπορούν κατά την άποψή μου να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις κατηγορίες:

- Σε μια πρώτη κατηγορία εντάσσονται έτσι η γενική εικόνα της γραφής, δηλ. η κατανομή ή η διάταξη της ύλης (πού μπαίνει ο τόπος, η ημερομηνία και η υπογραφή σε μια επιστολή, τι διάταξη έχουν τα περιθώρια (στους δεξιόχειρες κλίνουν συνήθως προς τα μέσα) κ.λπ.), η κλίση των γραμμάτων και της γραφής (συνήθως είναι ελαφρώς πλάγια προς τα δεξιά), το είδος του τύπου γραφής (δηλ. το κατά πόσον πρόκειται για γωνιοειδή τύπο γραφής, οπότε οι γραμμές είναι τεθλασμένες – π.χ. στο “δ” – ή για κυκλικό τύπο γραφής, οπότε οι γραμμές σχηματίζουν συνήθως κοιλότητες και δη είτε προς τα επάνω, όπως στο γράμμα “υ” («εγκαρπιοειδής» τύπος γραφής), είτε προς τα κάτω, όπως στο γράμμα «η» (“καμαροειδής” τύπος γραφής), το μέγεθος της γραφής και η κατεύθυνση των σειρών (συνήθως κατευθύνονται ελαφρά προς τα πάνω).
- Σε μια δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται τα γνωρίσματα που έχουν σχέση με την ευχέρεια στο γράφειν, τη “ροή” (συνέχεια) και τον συγκεκριμένο εξωτερικό τύπο της γραφής. Όπως αναφέρθηκε ήδη (ανωτ. παρ. 3.γ), η γραφή παράγεται στους μορφωμένους ανθρώπους σχεδόν αυτόμata. Δηλ. παρουσιάζει κανονικότητα, ταχύτητα και ρυθμό χωρίς να καταβάλλεται προς τούτο προσπάθεια από τον γράφοντα. Γνωρίσματα λοιπόν που λαμβάνονται εδώ υπόψη

και εξετάζονται είναι η τυχόν ύπαρξη “διστακτικής” γραφής (ανωτ. παρ. 9 in fine), η συχνότητα απομάκρυνσης της γραφίδας από την επιφάνεια του χαρτιού, οι τυχόν διορθώσεις και επαναφορές (οι πλαστογράφοι κάνουν διορθώσεις χάριν της τελειότητας και όχι διότι αυτό επιβάλλεται για την ευχερή κατανόηση των γραφομένων τους), η συνδεσμολογία (ο τρόπος δηλ. σύνδεσης των γραμμάτων με μεταβατικές γραμμές ή τόξα), οι αποστάσεις μεταξύ των γραμμάτων και οι διαστιχώσεις (τα κενά που παρεμβάλλονται μεταξύ των στίχων, δηλ. των σειρών) (πρωτεύον γνώρισμα), ο τόνος της γραφής (η ένταση δηλαδή στη χάραξη των γραμμάτων από την πίεση που ασκείται επάνω στη γραφίδα) και η τυχόν ταχύτητα της γραφής (η οποία εικάζεται ότι είναι μεγάλη όταν ο τόνος τίθεται δεξιότερα και όταν παρατηρείται μια περιπτή συνδεσμολογία) (πρωτεύον γνώρισμα διότι η γραφή στην περίπτωση αυτή είναι λιγότερο προσποιητή και επιτηδευμένη).

- Σε μια τρίτη κατηγορία υπάγονται γνωρίσματα που έχουν αμεσότερη σχέση με τη μορφή των γραμμάτων και με τα στοιχεία που τα διακοσμούν ή τους προσδίδουν διακριτική αξία – π.χ. σημείο όπου ολοκληρώνεται ο κύκλος στο “ο” ή αναλογία στα μεγέθη των γραμμών που απαρτίζουν ένα γράμμα – π.χ. εάν υπάρχουν δυσανάλογα μεγάλες προεκτάσεις ενός γράμματος προς τα επάνω ή προς τα κάτω σε σχέση με τη “μεσαία ζώνη” γραφής [Max Pulver, *Le symbo-*

lisme de l' écriture, Paris: Stock + Plus, 1971 (1931)¹] (εδώ μπορεί να γίνει αξιοποίηση και ορισμένων πορισμάτων από τη γραφομετρική μέθοδο – ανωτ. παρ. 8 – όπως αυτών που σχετίζονται με τις σταθερές ή μη τιμές στα μεγέθη των γραμμάτων).

- Τέλος σε μία τέταρτη κατηγορία, που ωστόσο δεν εντάσσεται απόλυτα στο αντικείμενο της γραφολογικής επιστήμης, εξετάζονται γνωρίσματα που σχετίζονται με την ίδια τη δομή και το περιεχόμενο του επίδικου κειμένου, όπως ο πλούτος και ο τυχόν ειδικός χαρακτήρας του λεξιλογίου (π.χ. χρήση νομικών ή τεχνικών ή τοπικών όρων, επιλογή ορθογραφίας σε αμφισβητούμενες περιπτώσεις, όπως “καλύτερος” αντί “καλλίτερος”), ο τρόπος χωρισμού των λέξεων από τη μια σειρά στην άλλη, οι ανωμαλίες στην ορθογραφία, τον τονισμό και τα σημεία στίξεως (π.χ. συχνότητα χρήσης θαυμαστικών), οι συντομογραφίες (π.χ. θέση τελειών στη συντομογραφία “κ.λπ.”) κ.ο.κ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και η προσπάθεια του Πφάννε να διερευνήσει τη σπανιότητα ή μη στην εμφάνιση συνδυασμών από περισσότερα γραφολογικά γνωρίσματα⁹.

IV. Το έργο του Δικαστικού Γραφολόγου

11. Τις ανωτέρω αναφερόμενες γραφολογικές μεθόδους επιχειρεί να αξιοποίησει η γραφολογική πραγματογνωμοσύνη ή γραφογνωμοσύνη, της οποίας το έργο διέρχεται από τρεις φάσεις: Πρώτον μεν ερευνά το εν-

δεχόμενο τυχόν νόθευσης ενός (αυθεντικού) εγγράφου στο οποίο υπάρχουν αλλοιώσεις (σβησίματα, ξέσματα). δεύτερον εξετάζει το ενδεχόμενο παραμόρφωσης της γραφής του επίδικου κειμένου αλλά και της προς παραβολή δειγματικής γραφής· και τρίτον, αναζητεί τα υπάρχοντα γραφολογικά γνωρίσματα των δύο κειμένων, εκτιμά τη γραφολογική τους αξία και τα αντιπαραβάλλει προς διαπίστωση των μεταξύ τους διαφορών. Ιδιαίτερη σημασία για την επιτυχία της γραφολογικής πραγματογνωμοσύνης έχουν αφενός η πλήρης και ακριβής ενημέρωση του γραφολόγου για τις ειδικότερες συνθήκες της υπό εξέταση υπόθεσης (π.χ. ηλικία του διαθέτη, μητρική γλώσσα, μορφωτικό επίπεδο και επάγγελμα, ψυχολογική του κατάσταση κ.λπ.) και αφετέρου ο εφοδιασμός του γραφολόγου με ποσοτικώς επαρκές και ποιοτικώς πρόσφορο υλικό (ει δυνατόν στο πρωτότυπο - πρβλ. ΣυμβΑΠ 727/1986, ΝοΒ 34:1986, 1105) για αντιπαραβολή με το επίδικο έγγραφο. Τέτοιο υλικό μπορεί να βρεθεί στην κατοικία των σχετιζόμενων με την υπόθεση προσώπων και να αφορά σε έγγραφα προγενέστερου χρόνου (π.χ. σχέδια εγγράφων, επιστολές σε οικεία πρόσωπα κ.λπ.). Κυρίως όμως, εφόσον πρόκειται για εξιχνίαση πλαστογραφίας, ενδιαφέρουν έγγραφα ομοειδή προς το επίδικο έγγραφο και δη τόσο από την άποψη του χρόνου σύνταξης όσο επίσης του είδους και της σοβαρότητάς του (π.χ. πλησιόχρονες συναλλαγματικές με την υπογραφή του γράφοντα). Εάν πάντως τέτοια έγγραφα δεν ανευρεθούν ή τα υπάρχοντα θεωρηθεί πιθανόν ότι δεν προέρχονται πράγματι από τον γράφοντα, τότε ο γραφογνώμο-

νας θα πρέπει να προχωρήσει στη λήψη “δειγμάτων γραφής” από τον ίδιο τον ύποπτο πλαστογραφίας ή ανώνυμογραφίας, σύμφωνα με ορισμένους κανόνες που έχουν κατ’ επιανάληψη προσδιορισθεί στην επιστήμη και τη νομοθεσία (βλ. ιδίως την υπ’ αριθμ. 105486/58.23.1950 εγκύλιο του Υπουργού Δικαιοσύνης, που συντάχθηκε από τον Αριστείδη Πουλαντζά και είναι δημοσιευμένη μ.α. στο έργο του Δ.Ι. Θωμά “Δικαστική Γραφολογία”, 1971, σελ. 128-135). Κυρίως λαμβάνονται από τον ύποπτο πολλαπλά δείγματα ελεύθερης γραφής (π.χ. του ζητείται να συντάξει το βιογραφικό του σημεώμα) καθώς και πολλαπλά δείγματα γραφής καθ’ υπαγόρευση, με περιεχόμενο εν όλω ή εν μέρει αντίστοιχο προς εκείνο του επίδικου κειμένου, το οποίο βέβαια ο ύποπτος σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να δει. Τα δείγματα γραφής είναι σκόπιμο να ληφθούν υπό συνθήκες κατά το δυνατόν αντίστοιχες προς τις εικαζόμενες συνθήκες σύνταξης του επίδικου κειμένου (γραφική ύλη, τρόπος που κάθεται ο γράφων κ.λπ.), ώστε το συγκριτικό υλικό να είναι πράγματι κατάλληλο. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων γίνεται ωστόσο με ιδιαίτερο τρόπο για την κάθε περίπτωση ή ομάδα περιπτώσεων, ώστε οι τυχόν γραφολογικές μεταξύ τους διαφορές και οι ιδιαιτερότητες της κάθε γραφικής παράστασης να ερμηνεύονται εξατομικευτικά. Εάν παρά ταύτα τα υπάρχοντα στοιχεία δεν μπορούν να ερμηνευθούν ικανοποιητικά, ώστε να αποδοθούν σε ένα μόνο πρόσωπο το επίδικο γραπτό κείμενο ή η υπογραφή και τα δείγματα γραφής¹⁰, τότε ο γραφογνώμονας πρέπει να αποκλείσει την ταύτιση των συγκρινόμενων κειμένων ή

υπογραφών και να αποφανθεί με αποχή από τη λήψη απόφασης (“*non liquet*”, δηλ. “μη φανερό”).

12. Βασικό σημείο στην εξέταση ενός επίδικου εγγράφου που εμφανίζει στοιχεία αλλοίωσης (παραμόρφωσης ή απομίμησης της γραφής άλλου προσώπου) είναι η διερεύνηση των λόγων αυτής της αλλοίωσης. Πολλές φορές δηλ. η αλλοίωση (εδώ με την έννοια της παραμόρφωσης) είναι αθέλητη, και είτε αποτελεί το αποτέλεσμα μιας προσωρινής κατάστασης, οφειλομένης σε παράγοντες εξωτερικούς (π.χ. κινούμενη επιφάνεια αυτοκινήτου ή άλλες ανώμαλες γραφοτεχνικές συνθήκες, δριψύ ψύχος) ή ενδογενείς (άσχημη ψυχική διάθεση, χρήση οινοπνεύματος, υψηλός πυρετός), είτε πάλι είναι το αποτέλεσμα ανάλογων παραγόντων μονιμότερης υφής (π.χ. μετανάστευση, βαθμιαία εξέλιξη της γραφής του ατόμου από τον σχολικό τύπο της παιδικής ηλικίας, ψυχικές νόσοι και ιδίως ψυχώσεις, άλλες παθήσεις ή τοξινώσεις που επηρεάζουν τον γραφικό χαρακτήρα – πρβλ. ανωτ. παρ. 4).

13. Σε πολλές άλλες περιπτώσεις η αλλοίωση είναι ηθελημένη (*σκόπιμη*). Η αλλοίωση αυτή απαντά στην πράξη με δύο μορφές, δηλ. ως παραμόρφωση γραφής και ως απομίμηση της γραφής άλλου προσώπου. Ειδικότερα: Η απλή παραμόρφωση ή παραποίηση της γραφής (*Schriftverstellung*) επιχειρείται κυρίως σε ανώνυμες επιστολές, σε δείγματα γραφής λαμβανόμενα από δικαστικές αρχές ή από γραφογνώμονες, ή κατά την υπογραφή συμβολαίων από τον ίδιο τον αυθεντικά υπογράφοντα,

που επιθυμεί να αμφισβητήσει αργότερα την εγκυρότητα της δικαιοπραξίας. Εδώ, για να παραποιηθεί και να αποκρυψεί η αληθινή γραφή του ατόμου, γίνεται χρήση ουδέτερων τύπων γραφής (π.χ. σχολικού τύπου) ή κρατείται η γραφίδα με διαφορετικό τρόπο από τον συνήθη (π.χ. με το αριστερό χέρι) ή γενικότερα παραμορφώνεται ο γραφικός χαρακτήρας (π.χ. με χρήση μικρότερων ή μεγαλύτερων ή άλλης κλίσεως γραμμάτων). Η διαπίστωση μιας τέτοιας παραποίησης είναι συνήθως σχετικά απλή, λόγω των πρωτευόντων γνωρισμάτων (ανωτ. παρ. 9) που προδίδουν εύκολα τον τεχνητό χαρακτήρα της γραφής (ιδίως έλλειψη συνεχούς ροής). Επίσης σχετικά απλή μπορεί να είναι, λόγω των σταθερών γνωρισμάτων κάθε γραφής, η ανεύρεση του ατόμου που έχει συντάξει το έγγραφο, εφόσον βέβαια η έρευνα κινηθεί προς την ορθή κατεύθυνση ως προς τον κύκλο των υπόπτων.

Συχνή είναι επίσης στην πράξη η απομίμηση της γραφής ενός άλλου προσώπου (*Schriftnachahitung*), π.χ. στην περίπτωση πλαστογράφησης ιδιόγραφης διαθήκης. Και εδώ οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται από τους δράστες για την απομίμηση μιας ξένης γραφής δεν αποκλείουν καθόλου, τουλάχιστον κατά κανόνα, την αποκάλυψή τους. Μια απομίμηση του γραπτού κειμένου άλλου προσώπου γίνεται π.χ. με τη βοήθεια διαφανούς επιφάνειας (τοποθετείται δηλ. στο κάτω μέρος της το κείμενο και φωτίζεται τούτο από ισχυρό προβολέα, ώστε να μπορούν να αποτυπωθούν όλες οι λεπτομέρειές του στο έγγραφο του πλαστογράφου), ή με σύνθεση (collage) από

αυτόγραφα και αποκόμματα άλλων εγγράφων του πλαστογραφούμενου προσώπου, ή τέλος με απλή αντιγραφή (“βραδεία μίμηση”) του κειμένου. Στις περιπτώσεις αυτές η πλαστογράφηση διαπιστώνεται αρκετά εύκολα (ιδίως με τη χρήση ειδικών οργάνων π.χ. μεγεθυντικού φακού ή στερεοσκοπικού μηχανήματος κ.λπ.), εφόσον επισημανθούν τα πρωτεύοντα γραφολογικά γνωρίσματα του κειμένου, όπως η έλλειψη συνεχούς ροής, οι διορθώσεις και, κατά περίπτωση, η επανάληψη πανομοιότυπων σχημάτων γραφής, πράγμα που αντίκειται στην αρχή της διασποράς της γραφής (ανωτ. παρ. 3.β). Για παρόμοιους λόγους μπορεί επίσης να γίνει εύκολα αντιληπτή η πλαστογράφηση μιας υπογραφής, οπότε μάλιστα σημασία προσλαμβάνει, ως πρωτεύον γραφολογικό γνώρισμα, και η θέση της μέσα στο όλο κείμενο (ιδίως ο βαθμός της τυχόν απόκλισής της από μια νοητή οριζόντια γραμμή – στοιχείο που δεν προσέχουν ιδιαίτερα οι ερασιτέχνες πλαστογράφοι). Στις περιπτώσεις πάντως αυτές, σοβαρές δυσχέρειες εμφανίζει η αποκάλυψη της ταυτότητας του ίδιου του πλαστογράφου, ακριβώς διότι τα προσωπικά του γραφολογικά γνωρίσματα συγκαλύπτονται από τον πιστό τρόπο με τον οποίο αυτός απομιμείται τη γραφή ενός άλλου προσώπου. Εάν, τώρα, ο πλαστογράφος επιχειρήσει να καταρτίσει το έγγραφο ή να κατασκευάσει την ξένη υπογραφή χωρίς αποτύπωση, απλώς αναπαράγοντας την αυθεντική γραφή που έχει μπροστά του με «γρήγορη, ελεύθερη μίμηση», τότε ναι μεν μπορεί να επιτύχει την εκ πρώτης όψεως ομοιότητα, αλλά είναι πολύ δύσκολο να αποδώσει με ακρίβεια τα

ατομικά χαρακτηριστικά της πλαστογραφούμενης γραφικής παράστασης, η δε πλαστογράφηση αυτή μπορεί να διαπιστωθεί σχετικώς εύκολα από τον ειδικό. Τέλος, προβλήματα στη δικαστική γραφολογία δημιουργεί ορισμένες φορές ως προς τις διαθήκες η διάκριση του πότε πρόκειται για απλή υποβοήθηση του διαθέτη από τρίτο πρόσωπο στην κατάρτιση της διαθήκης του (που είναι κατ' αρχήν έγκυρη) και πότε υπάρχει καθοδήγηση του χεριού του διαθέτη ο οποίος είνε δεν μπορεί να το κινήσει καθόλου (ανενέργεια), είνε δεν είναι σύμφωνος με τις ενέργειες του άλλου και υποκύπτει στην ασκούμενη σ' αυτόν σωματική βία (*vis absoluta*) (οπότε η έτσι παραγόμενη δήλωση βούλησης, δηλ. η διαθήκη, είναι νομικά ανύπαρκτη και άρα άκυρη). Η δυσχέρεια στη διαπίστωση του πότε συντρέχει η μία ή η άλλη περίπτωση εξαρτάται από την υφή και τη μορφολογία της γνήσιας γραφής.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. J.-H. Michon, *Les Mystères de l'écriture*, 1872· του ίδιου, *Système de graphologie*, 1875· A. Erlemeyer, *Die Schrift. Grundzüge ihrer Physiologie und Pathologie*, 1879· C. Lombroso, *Handbuch der Graphologie*, 1898 (μετφρ. από την ιταλ. έκδ. του 1893).
2. Al. Bertillon, *La comparaison des écritures et l'identification graphique*, στη: *Revue scientifique*, 1897, σελ. 769-783 και 1898, σελ. 1-9· P. Humbert, *Etude théorique et pratique de l'expertise en écritures*, 1903· H. Schneickert, *Die Bedeutung der Handschrift im Civil- und Strafrecht*, 1906 (β' έκδ. 1939)· J. Crispieau-Jamin, *L'expertise en écritures et les leçons de l'affaire Dreyfus*, 1907.
3. Fr. Demesle, *Advis pour juger des inscriptions en faux et comparaison des escriptions et signatures*, 1604 και J. Raveneau, *Traité des inscriptions en faux et reconnaissance d'écritures et signatures par comparaison*, 1656.
4. Από τη νεότερη σχετική βιβλιογραφία βλ. ιδίως J. Peugeot, A. Lombard, M. de Noblens, *Manuel de Graphologie*, Paris: Masson, 1986, Renna Nezos, *Graphology, The Interpretation of Handwriting*, London: Rider, 1986 και ελλην. μετφρ. από τις Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, με τον τίτλο «Γραφολογία», 1990 και Peter West, *Γραφολογία*, μετφρ. Ν. Σημητρώη, Αθήνα: Δίδυμοι, a.χ.
5. W. Langenbruch, *Die Graphometrie. Ein geometrisch-mathematisches Identifizierungsverfahren für Handschriften*, στο *Archiv für Kriminologie* 59: 1914, 336-357· Ed. Locard, *L'enquête criminelle et les méthodes scientifiques*, 1920 (και σε ελλ. μετφρ. υπό Χρ. Γιώτη, 1923).
6. H. Schneickert, *Die Verstellung der Handschrift und ihr graphonomischer Nachweis*, 1925· του ίδιου, λήμμα *Schriftvergleichung* στο *Handwörterbuch der Kriminologie*, τ. 2, 1936, 511-516: 514 επ.
7. Παραπλήσια είναι και η έννοια των "χαρακτήρων δομής"

(Aufbau-eigenschaften) που επρότεινε ο Pfanne στο έργο του "Die Schriftexpertise und ihre Bedeutung für die Rechtsordnung", 1954, σελ. 43 επ. Ως χ.δ. νοούνται τα γνωρίσματα εκείνα που αφορούν ολόκληρη ομάδα δομικά συναφών γραμμάτων ή σύνδεση γραμμάτων (π.χ. ομοιότητες στη γραφή της κεραίας του Ι και του Κ).

8. J. Klages, Handschrift und Charakter, 1956²⁴ (1920²), σελ.. 179 επ.

9. Βλ. ιδίως H. Pfanne, Zum Problem der Schriftverstellung, στο Archiv für Kriminologie 131:1963, 140-157 και κατά ελληνική απόδοση στο έργο του Ανδρ. Μιχαλόπουλο, Δικαστική Γραφολογία", 1985¹⁴, σελ. 331 επ., 359 επ.. πρβλ. L. Michel, λήμμα Schriftvergleichung στο Handwörterbuch der Kriminologie, τ. 3, 1975, 93-105: 103 και του ίδιου, Gerichtliche Schriftvergleichung. Eine Einführung in die Grundlagen, Methoden und Praxis, 1982 σελ. 198.

10. Πρβλ. I.V.P. Conway, Evidential Documents, 1959, σελ. 55· πρβλ. Ordway Hilton, Scientific Examination of Questioned Documents, Chicago: Callaghan, 1956, σελ. 135 επ. και έκδ. 1982 από την Elsevier Science Publ.Co., New York και Wilson R. Harrison, Suspect Documents. Their Scientific Examination, London: Sweet and Maxwell, 1958, σελ. 427 επ.

ΒΑΣΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΛΕΞΙΑΔΗ Στ., Ανακριτική, 2003⁵, σελ. 165-179.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ Κ.Γ., μελέτες στα περ. ΕΕΝ Β' 1935, 577-585· ΕΕΝ Γ' 1936, 609-615· ΑΠΕ 1:1937, 22-27 (με αντίθετες παρατηρήσεις του *Κ.Γ. Γαρδίκα*, αυτόθι σελ. 27-29), ΑΠΕ 1:1937, 63-66 (με απάντηση στον *Κ.Γ. Γαρδίκα*).

ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ Δημ., Η Γραφολογία στην Υπηρεσία της Δικαιοσύνης, 1982² (ά' μορφή έκδοσης το 1969 με τίτλο “Θέματα Δικαστικής Γραφολογίας”).

ΒΛΑΒΙΑΝΟΥ Β.Ι., λήμμα “Γραφολογία” στην Εγκυκλοπαίδεια “Πυρσού”, τ. Η' (1928;), 710-712 και συμπλήρωμα (1958;) από την *Ελ. Σπανού*, τ. Β' Συμπλ., 562-563.

ΓΑΡΔΙΚΑ Κ.Γ., Εγκληματολογία, τ. Β' (Αστυνομική), 1961⁴, 385-397 (παρ. 11 του κεφ. ΣΤ) (επανέκδοση από τις εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα στη σειρά «Κλασική Νομική Βιβλιοθήκη», 2001).

ΓΙΩΤΗ Χρ. Π., Ανακριτική, 1934, παρ. 120-142, σελ. 271-309.

ΔΕΔΕ Χρ., Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος: Εγκλήματα περί τα υπομνήματα, 1977.

ΘΩΜΑ Δημ., Δικαστική Γραφολογία και η επί πλαστών εγγράφων πραγματογνωμοσύνη, 1971.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ Αγγ., Σκέψεις και παρατηρήσεις στο έγκλημα της πλαστογραφίας, στον: Τιμ. Τόμο “Μνήμη